

عبدالقادر، آخرین موسیقی دان اسلام و نخستین ردیف نویسی موسیقی ایران

عبدالقادر مراغه ای آخرین موسیقی دان و نوازنده ای چیره دست و طبق شواهد تاریخی، بانی موسیقی جهان اسلام، نخستین ردیف نویسی موسیقی ایران، آخرین نظریه پرداز موسیقی کلاسیک ایرانی و معلم ثالث در دانش موسیقی مشرق زمین پس از فارابی و ابن سینا است.

موسیقی فاخر ایران در قرن هفتم تا نهم هجری و طی دوران فراز و نشیب مغول ها بنیان گذاشته شد که صفی الدین ارموی و عبدالقادر مراغی، دو نابغه هنرمند، پرستعداد و نامی ایرانی در آن دوران ظهور کردند.

در تبیین شخصیت فرامرزی عبدالقادر مراغه ای همین بس که سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی کشورمان با همکاری بنیاد یونس امره ترکیه،

آیین بزرگداشت عبدالقادر مراغه ای را با حضور جمعی از چهره های ادبی و فرهنگی دو کشور ایران و ترکیه دیروز شنبه ۱۱ مهر برگزار کرد.

عبدالقادر از مشاهیر ایرانی ثبت شده در یونسکو در سال های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ میلادی، پسر غیبی حافظ مراغی، ملقب به گوینده و نظام الدین و مشهور به حافظ المراغی یا عبدالقادر گوینده، آخرین ستاره فروزان موسیقی ایران زمین، در سال ۷۶۸ هجری شمسی در شهر مراغه از شهرهای قدیمی، مهم و آباد آذربایجان شرقی به دنیا آمد.

عبدالقادر مراغه ای در همان ایام کودکی به مکتب رفت و حافظ قرآن شد و موسیقی را از پدرش که اهل ادب و هنر بود، آموخت و در نوجوانی به چنان توانمندی دست یافت که با استادان زمان خود، از جمله رضوان شاه، موسیقی دان بزرگ، به رقابت پرداخت.

مقاصدالالحان و جامع الالحان مهم ترین آثار به یادگار مانده از این موسیقی دان و هنرمند چیره دست است که در کتاب جامع الالحان با دقت بسیار به آرا و افکار موسیقی دانان بزرگی مانند جوهری و فارابی پرداخته و به لزوم استفاده از حساب هندسه در موسیقی، نقش موسیقی در خدمت به قرآن و علم پزشکی اشاره کرده که این نشان از هنر این موسیقی دان در خدمت به ادیان الهی است.

سلطان احمد جلایر پسر شیخ اولیس، چهارمین فرمانروای سلسله جلایریان در عراق و آذربایجان، پادشاه شعرشناس و موسیقی دوست، عبدالقادر مراغه ای را مفتخر به القابی مانند سلطان الحافظ، ذوفنون عصر و فیلسوف جهان کرد و هنرهایش را حفظ کلام الله، حُسن خط و علم موسیقی برشمرد و از مهارت وی در نوازندگی به خصوص عود و تکمیل آلات ذوات النّفخ تعریف کرده است.

هنری جرج فارمر - موسیقی دان معاصر جهان - عبدالقادر مراغی را اعجوبه خوانده و در نهایت از مفاخر تاریخ هنر ایران در نیمه هشتم و نهم هجری و آخرین نظریه پرداز موسیقی کلاسیک ایران یاد می کند که تنها بعد از این موسیقیدان اطلاعات دقیق و قابل اطمینان درباره مطالب موسیقی می توان یافت. شخصیت هنری عبدالقادر ترکیبی از موسیقی، شعر، خط و نقاشی یا نمونه ای از تربیت های قدیم بود به طوری که فارمر می گوید: عبدالقادر در موسیقی پیروی کننده صفی الدین ارموی، استاد بزرگ موسیقی بین سال های ۶۱۳ تا ۶۹۳ قمری، بوده که در نواختن عود (بربت) چیره دست و در ساختن تصنیف استاد بود. با نگاهی به آثار عبدالقادر می توان گفت که وی علوم متداول زمان خود را دارا بوده و موسیقی را از پدر خود آموخته بود و با آن که اهل آذربایجان (مراغه) و به ترکی مسلط بود، کتاب های خود را به زبان فارسی نوشته و از این راه خدمتی بس بزرگ به زبان، ادب و هنر فارسی انجام داده است.

عبدالقادر علاوه بر خوشنویسی، نقاشی و نوازندگی عود، شعر نیز می سرود که نمونه اشعار فارسی و ترکی او در مقاصد الالحان و بعضی کتاب های وی آمده که در آن ها به 'عبدالقادر' تخلص کرده است. بی شک عبدالقادر مراغی از بزرگترین موسیقی دانان و موسیقی پژوهان تاریخ هنر ایران محسوب می شود؛ به

قول دولت‌شاه سمرقندی، مراغی یکی از چهار هنرمند پایتخت شاهرخ، فرزند و جانشین تیمور لنگ و بزرگ‌ترین پادشاه تیموری، بوده که در ربیع مسکون به روزگار خود نظیر نداشته‌اند.

تسلط عبدالقادر در نوازندگی بریت (عود) مورد تحسین قرار گرفته و آهنگ‌هایش گرچه هنوز به طور کامل به دست نیامده، ولی اندکی از آن‌ها تا حد موجود توسط بعضی از موسیقی‌دان‌ها اجرا شده است. بعضی از تصنیف‌های خواجه با ذکر ضروب و نقرات در کتاب 'نزهة الأرواح من تطریب الأشباح' یعقوب و رساله منظوم و منثور امیرخان محفوظ و ثبت شده است.

تم موسیقی سریال امام علی (ع) نیز بر اساس آثار عبدالقادر ساخته شده و افتخار فرهاد فخرالدینی هم در ساختن این موسیقی مجموعه به گفته خود وی در این است که توانسته با وجود تلاش‌های ناموفق فروانی که در ایران، ترکیه و اروپا برای استنباط یکی از یافته‌های موسیقی عبدالقادر انجام شده، عاقبت آن را به طور کامل به اجرا درآورد.

آنچه عظمت هنری عبدالقادر را دوچندان می‌کند، این است که از یک قرن پیش تا عصر حاضر موسیقی دانان فراوانی که آثار طرح‌ها و یافته‌های بزرگان تاریخ موسیقی ایران، مانند فارابی، ابن سینا، صفی‌الدین ارموی را الگوی خود ساخته‌اند، از عبدالقادر متأثر بودند.

مهارت وی در آهنگسازی تا حدی بود که در مقاصد الألحان می‌گوید: ... در خجند در حضور خیل سلطان مشغول آوازخوانی بودم، ناگاه صدای قمری شنیده شد به امر سلطان مشارالیه نسخه‌یی مانند نوای آن مرغ ساختم که به شکل تن - تنن، هشت تَقره اعتبار شده است.

مطالعه‌ی عمیق در آثار گذشتگان، نقد و بررسی آرای بزرگانی مانند فارابی، ابوعلی سینا، صفی‌الدین ارموی، قطب‌الدین شیرازی نشان می‌دهد که تسلط مراغی به موسیقی و خوانندگی از ویژگی‌های وی به شمار می‌رود؛ زیرا که او تنها اطلاع داشتن از قواعد نظری یا عملی در موسیقی را کافی نمی‌داند، بلکه از دیدگاه او هنرمند باید در عمل به موسیقی نیز توانا باشد.

آثار مهم عبدالقادر مراغی شامل کنز الألحان، مقاصد الألحان، جامع الألحان، شرح الأدوار صفی‌الدین (زبده الادوار)، فوائد عشره و لحنه و آثار موسیقایی صحبت‌نامه استادالمصنفین مراغی و رساله کوکبی است. سرانجام پس از دغدغه‌های پرشور که گذشت عمر گرد پیری بر تارک آن پاشیده بود، زندگی عبدالقادر بعد از ۷۰ سال به پایان رسید و در شهر هرات، به دلیل ابتلا به طاعون آهنگ سفر آخرت کرد و در همان جا مدفون شد. پس از عبدالقادر، موسیقی‌دان بزرگی که قادر به ادامه کارهای وی باشد، متولد نشد، هرچند کسانی مانند بنای هروی و محمد امین بخاری سعی در گردآوری آثار فرهنگی و هنری گذشتگان در آثار خود کردند، اما موفق به خلق شاهکارهایی مانند کتاب‌های عبدالقادر نشدند.

گذشت روزگار و درگرفتن جنگ‌های متعدد موجب شد نام عبدالقادر مراغی، این بزرگمرد فرهنگ و هنر ایران بعد از مرگش به فراموشی سپرده شود و گویی خودش امروز خود را دیده بود که در پایان کتاب خود در جامع الألحان می‌گوید: 'این نوشتم تا برآید روزگار، من نمانم این بماند یادگار، من شوم با درد و غم بر زیرخاک، کس نداند حال من جز کردگار.'

گروه موسیقی عبدالقادر مراغی ۱۰ سال پیش با مدیریت محمدرضا درویشی در تهران با حضور هنرمندان مختلف از جمله همایون شجریان تشکیل شد و اعضای گروه عبدالقادر مراغه‌ای پیش از آغاز کار، رساله‌های عبدالقادر را به صورت نظری مطالعه کرده و اقدام به بازسازی و نواختن تصنیف‌های منصوب به این موسیقی‌دان ایرانی کرده‌اند.

انتشار آلبوم 'شوق‌نامه' که مستند 'شش قرن و شش سال' به آن می‌پردازد، نتیجه تشکیل این گروه است که این آلبوم با صدای همایون شجریان و آهنگسازی محمدرضا درویشی منتشر شده است. مستند ۸۶ دقیقه‌ای 'شش سال شش قرن' درباره طرح موسیقایی شوق‌نامه (بازخوانی آثار عبدالقادر مراغی) به کارگردانی، تهیه‌کنندگی و فیلمنامه‌نویسی مجتبی میرطهماسب ساخته شده است. به بهانه احیای مکتب و بنیاد عبدالقادر مراغه، شب عبدالقادر مراغه‌ای و نکوداشت این موسیقیدان، بیستم خرداد سال گذشته با حضور رئیس موزه ملی ایران و جمعی از هنرمندان مطرح کشور و رئیس کمیسیون ملی یونسکو و برخی مسؤولان کشوری و استانی و شهرستانی در تالار سرباز مراغه برگزار شد. بنیاد بین‌المللی عبدالقادر مراغی به منظور ساماندهی و گسترش فعالیت‌های علمی و پژوهشی برای شناختن و شناساندن جلوه‌های تمدن، فرهنگ، تاریخ و افکار و آثار مشاهیر مراغه به ویژه عبدالقادر مراغی، هم‌اکنون با همکاری مدیریت شهری و انجمن تاریخ پژوهان مراغه تشکیل شده است.